

Gacke mlinice i pilane: oblikovanje prostora

edukativni letci uz izložbu

„Gacke mlinice i pilane: retrospektiva“

održane povodom Međunarodnog dana muzeja 2016.
na temu „Muzeji i kulturni krajolici“

Što je kulturni krajolik?

Pojmovi **krajolik** ili **krajobraz** odnose se na područje oblikovano međusobnim djelovanjem prirodnih i ljudskih čimbenika, a definicija se koristi za sve krajolike, bez obzira na njihove karakteristike i posebnosti. S druge strane, **kulturni krajolik** složena je prostorna struktura prepoznata kao krajolik iznimnih vrijednosti. On je, kako ga nazivaju, slika okoline, duh mjesta (*genius loci*), koji kod promatrača stvara snažan osjećaj pripadanja i zavičajnosti. Kulturni krajolici čine prostorni identitet zemlje. Kulturni krajolik produkt je prostornog i vremenskog djelovanja čovjeka i prirode, koje je uvjetovano prirodnim, društvenim, gospodarskim, povijesnim i kulturnim procesima. U Registru kulturnih dobara RH do sada je registrirano tek 11 kulturnih krajolika. Neki od njih su KULTURNI KRAJOLIK OTOČJA PALAGRUŽA, AMERIKANSKI VRTOVI U OPATJIJI ili POLJOPRIVREDNI KRAJOLIK ULICE DONJI BREZINŠČAK. Sustav mlinica i pilana na Gackoj također posjeduje odlike kulturnog krajolika, no potrebno ih je pumnije istražiti i definirati.

Sastavnice kulturnog krajolika

a) fizičke (prirodne)

geološki sastav tla / reljefna obilježja / voda / vegetacija / tlo / klima

b) antropogene (kulturne)

način obrade i korištenja tla / sustav prometnih komunikacija / sustav organiziranja prostora / povijesna naselja / izdvojene graditeljske strukture / arheološki predjeli / druge posebnosti

c) estetske i morfološke

mjerilo / oblici / vizualne granice prostora / teksture / boje / dominantne površine / prostorne i graditeljske dominante / vizure / doživljaj prostora

d) osjetilne (psihološko-doživljajne)

identitet / simboli / običaji / literatura / glazba / /duhovnost / osjećaj prostora

Mlinice i pilane na Gackoj: oblikovanje prostora

Tradiciju mlinarenja na Gackoj najstariji sačuvani pisani izvori smještaju u 15. st. kada knez Žikmund Frankopan pavlinskom samostanu sv. Jelene kod Senja daruje mlin u Švici. Gradnja mlinica poticana je i u periodu Vojne krajine, posebice tijekom 18. i 19. st., a vezanost žitelja Gacke uz vodu potvrđuju i drugi tradicionalni gospodarski objekti koji su, smješteni uz tok rijeke, oblikovali **prostorne odnose i vizure**: pilane, stupe i koševi. Osim Švice, tradicijom mlinarenja i brojnošću gospodarskih objekata vezanih uz vodu posebno se ističe **Sinac**, dok su malobrojnije mlinice postojale i u drugim naseljima Gacke. Deagrarizacija, industrijalizacija i urbanizacija procesi su koji su već tijekom prve polovice 20. st. počeli rezultirati smanjenjem broja spomenutih objekata, što je naposljetku značajno izmijenilo i krajolik u kojem su **mlinice, pilane, stupe i koševi** bili smješteni. Dio te stoljetne graditeljske baštine na lokalitetu Majerovo vrilo u Sincu obnovljen je i očuvan te sadržava elemente koji bi mu mogli priskrbiti status kulturnog krajolika kao važnog faktora u gospodarskom, društvenom i kulturnom razvitku kraja.

U Sincu, osim mlinica i pilana...

Osim tradicijskih gospodarskih i stambenih objekata na Majerovom, Klanac i Tonković vrilu višestoljetna povijest naselja Sinac baštini i druge lokalitete vrijedne spomena. U samom se centru naselja nalazi barokna crkva sv. Ilije Proroka, a odmah uz nju i zdenac Kralja Tomislava iz 1925. godine. Brdo Godača, nekadašnji dom ilirskog plemena Japoda, koje se prostire ponad Sinca, skriva Gospin oltar, poznato blagovalište za izletnike te 14 km dugu planinarsku stazu Sinac-Godača. Uz staru pučku školu ostao je sačuvan sunčani sat, a u parku Ferde Čulinovića moguće je vidjeti stoljetnu lipu pod kojom su starješine mjesta nekoć donosile sve važne odluke.

Izvori rijeke Gacke u naselju Sinac, desetak kilometara udaljeni od Otočca, zaštićeni su kao **hidrološki spomenik prirode**, no prostor oko izvora nije oblikovala samo priroda, već ga je svojim djelovanjem uvjetovao i čovjek.

Tijekom prve polovice 20. st. pa sve do 70-ih godina na rijeci Gackoj i njezinim pritocima radilo je **više od 60 mlinica i nekolicina pilana**, koje su najčešće bile podizane na mjestima gdje je rijeka imala prirodan pad.

Do danas su od spomenutih objekata dobro sačuvani i korisnicima prilagođeni oni u **Sincu**, posebice na izvoru Majerovo vrilo, te predstavljaju izniman primjer suživota čovjeka i prirode, tj. **krajolika** koji baštini elemente tradicijskog graditeljstva i nekadašnje kulture življenja usko vezane uz geografske, biološke i kulturološke karakteristike prostora.

S ciljem ukazivanja na važnost kulturnog krajolika kao jedne od kategorija zaštićene kulturne baštine i informiranja lokalne zajednice o potrebi za njegovom zaštitom program obilježavanja Međunarodnog dana muzeja u 2016. godini na temu „**Muzeji i kulturni krajolici**“ provodit će Muzej Gacke koji djeluje pri Gackom pučkom otvorenom učilištu Otočac.

Spomenuti program čine **izložba** na temu „Gacke mlinice i pilane: retrospektiva“ te **informativno-edukativni letci** naslova „Gacke mlinice i pilane: oblikovanje prostora“.